

Ses Üzerine Bir Atölye Çalışması¹

A Workshop on Sound

Güneş TERKOL² - Deniz ULUSOY³

2014 yılında *The Moving Museum* İstanbul sergisi kapsamında ses üzerine bir atölye çalışması yapmaya karar verdiğimizde aklımızda şöyle sorular vardı: Duyuyoruz ama neyi dinliyoruz, kendi sesimizi bastıran seslerle mi oyalanıyoruz, kulağımızın önyargıları var mı, bunlar neler olabilir, lehçelere, kahkahalara büyük kalabalıkların (çoğunluk) sesleri tehdit olabiliyorlar mı, feminist bir ses haritası neye benzer, sesin sınıflaştığı yerler nereler? Bu esnada gündeme kadınların gerek bedenleriyle gerek kahkahalarıyla kamusal görünürlüklerine saldıran cümleler düştü. Bunun üzerine biz de denetime alınmamış bir dilin parçası olan kahkahayı, oluşturduğumuz ses haritamızda merkeze koyarak ilerlemeye karar verdik ve atölyenin ismini “Kahkaha- Sistemin Patlayan Parçası” koyduk. Maruz kaldığımız bütün sesler içinde kahkaha, şiddet içermeyen ama dönüştürücü hatta zaman zaman yıkıcı bir niteliğe sahip. Bergson’un da dediği gibi, “(...) gülmenin bir yankıya gereksinimi var, iyi kulak veriniz gülmeye: O iyi çıkmış, net, ama kesilmiş bir sese benzemez; gitgide yankılanarak uzamak isteyen, bir patlama ile başlayıp dağlardaki gök gürültüleri gibi gürlemelerle süregelen bir şeydir” (2015: 13-14).

Ses üzerine düşünürken iki şeyi birbirinden ayırmaya çalıştık: Birinci nokta, insan seslerinin niteliği ve kullanım biçimlerinin diğer insanlar tarafından algılanması, cinsiyetlendirilmesi, toplumsal statü göstergeleri hâline gelmesi. İkincisi ise, insanların insan sesi dışındaki sesleri konumlarına, cinsiyetlerine, sınıfsal ve toplumsal statülerine, kişisel hikâyelerine göre algılamaları, insanların çevrelerindeki sesler hakkındaki hisleri ve düşüncelerinin sahip oldukları konularla yakından ilişkili olması.

Diğer toplumsal alanlar gibi işitsel alan da ayrımcılık ve cinsiyetçilikten muaf değildir. Tarih boyunca kadın sesi delilikle, canavarlıkla, cadılıkla ve özdenetimsizlikle ilişkilendirilerek, kamusal alandan ya tamamen dışlanmış ya da kamusal alandaki varlığı düzenlenmiştir. Anne Carson (2015), antik çağda sesin nasıl cinsiyetlendirildiğini konu alan çalışmasında, kadın seslerinin sadece cenazelerde yas tutma etkinliği ile sınırlandırıldığı ya da yasak alanlara veya şehrin dışına itilerek düzenlendiği, böylece kamusal alanın kadın sesinin barındırdığı düşünülen kofoniden ve özdenetimsizlikten korunduğuna inanıldığı tarihsel dönemlerden bahseder. Tabii ki cinsiyetlendirilmiş ses alanları günümüzde de mevcut. Ses ve toplumsal cinsiyet üzerine çalışan Christine Ehrick bize uçakta yaşadığı bir anıyı aktarıyor: “Yıllar önce Los Angeles uçağındaki yolcular, kokpitten duymaya alışık olduğumuz pilot anonsu yayınlanmaya başladığında bir an için yaptıkları şeyleri bırakıp kafalarını kaldırırlar. Nitekim genellikle erkeklerden duymaya alışık olduğumuz anons, bu sefer bir kadın tarafından yapılmaktaydı” (2015). Burada insanların dikkatini çeken şey, mesajın içeriğinden ziyade mesajı kimin ilettiğidir. Bu anekdot bize cinsiyetçiliğin işitsel boyutu ve ses haritasının cinsiyetli niteliği hakkında da ipucu vermektedir. Aynı şeyi geleneksel olarak erkeklerin baskın olduğu diğer iş alanlarına da uyarlayabiliriz. Örneğin, bir gün ezanı bir kadın sesinden işitirsek buna kayıtsız kalmak mümkün olur muydu?

¹ Deneme başvuru tarihi: 12.12.2017, deneme kabul tarihi: 01.03.2018.

² Sanatçı, gugunes@gmail.com.

³ Yüksek Lisans öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Antropoloji, deniz.dnzulusoy@gmail.com.

Ses haritası cinsiyetçi olduğu kadar sınıfsal ve ırkçı önyargılarla dolu olabilir. Örneğin, batı ve doğu dillerindeki gırtlak sesleri konusunda düşünceler ve hisler de, aslında bu kültürler konusunda ne düşündüğümüzle çok ilgilidir ve kültürler arasında kurulan hiyerarşi bu dillerde kullanılan seslerle ilgili hislere yansır. Gırtlak sesleri, Fransızca gibi bir batı dilinden gelmediği sürece, Türkiye'deki hegemonik ses haritasından dışlanmıştı. Elit sınıfın teşvik ettiği İstanbul şivesi bu tür gırtlaktan gelen sesleri barındırmaz. Atölyenin hazırlık aşamasında, bu ve buna benzer tespitlerle işitsel alanın kuruluşunun ve seslere ilişkin hislerimizin aslında hiç de nötr olmadığını kavradık.

Atölyemize davet metnimizde şöyle bir açık çağrı yaptık:

“Kadınların bakış açısıyla, cinsiyetçi, ırkçı, sınıfçı olmayan seslere yolculuk...

Dünyayı duymak istediğimiz seslerle betimlemek mümkün mü?

Peki, maruz kaldığımız veya gerçekten dinlediğimiz seslerin kadın ya da erkek olmakla, evde, plazada ya da atölyede çalışıyor olmakla, kentin merkezinde ya da çeperinde, ülkenin doğusunda ya da batısında doğmuş olmakla ilgili olabileceğini hiç düşündünüz mü?

Hangi seslere kulak vereceğimizi, hangilerini duymak istemediğimizi düşünelim birlikte.

Bu sefer bağırarak değil, ama ‘ses’siz de değil, seslerle düşleyerek yaşadığımız anı ortaya koyalım.”

Yaptığımız atölye çalışması esnasında bu soruları katılımcılarla birlikte düşünmeye çalıştık. Katılımcıların bir kısmı İstanbul’da uzun yıllar yaşamış 50 yaş üstü kadınlar ve New York’ta yaşayan Çin asıllı genç kadınlardan oluşuyordu. Kaydettiğimiz sesleri dinledik, gözlerimizi kapatıp bu seslerin nerelerden gelmiş olabileceğini hayal ettik. Bu sesler arasında cep telefonu sesi, AVM veya inşaatlar gibi hızlı tüketim kültürüne ait olan seslerin yanı sıra küçük harfli konuşmalar, yağmur sesi gibi kısık sesler dinledik ve bunları nasıl algıladığımız üzerine konuştuk. Konuşmayı toplumsal cinsiyete göre ayrılmış ses alanları üzerine ilerlettik, herkes kendi deneyimlerinden bahsetti. Kolektif seslerden hangilerinin bastırıldığını, hangilerinin öne çıktığı üzerine düşündük. Ayrıca, şehirde gece ve gündüz arasındaki ses farklarından, sessizlik ve gürültüden de bahsedildi.

Daha sonra konuşma hangi sesleri duymayı hayal ettiğimiz noktasına geldi. Günümüzü planlarken bir ses haritasıyla yola çıkabilir miydik? Ses haritamız bizim günlük rutinlerimizi nasıl etkilerdi? Örneğin katılımcılardan biri siyaset alanında ezici çoğunluk seslerin erkek olmasına dikkat çekti ve bunu eleştiren bir çizim yaptı. Başka bir katılımcı ise güne kuş sesi dinleyerek başlamak istediğini Büyükkada’da öten bir bülbül ile karşılaştığı bir desene dönüştürdü. Duymak istediğimiz ve istemediğimiz seslerden yola çıkarak çizimler yaptık ve bunları şeffaf ve kırılğan kumaş kalıplara aktardık. Sonunda tüm ses balonlarımızı tek bir panoda birleştirerek ortak bir ses kümesi oluşturduk. Hangi sesleri duymak isteriz sorusunun yanıtları arasında feminist bir eylemden sesler, kahkaha sesi, akarsu, vapur sesi, yağmurda yürüme sesi, sokak müzisyenlerinin sesleri gibi kişiyi aylaklığa, dışarda oluşturma davet eden sesler vardı. İstenmeyen sesler arasında ise korna sesi ve bitmeyen inşaat sesleri vurgulandı.

Günümüzün tüketim kültüründe görselliğin baskın karakteri sık sık dile getirilir, ancak işitselliğin de hayatlarımız için en az görsellik kadar yönlendirici olduğunu unutmadan, yaşamı ses üzerinden de kavrayabilmek için kulaklarımızı dört açmalıyız.

Ses bariyerinin aşılmadığı ve içimizdeki seslere izin verdiğimiz, daha barışçıl seslerle dolu bir dünya dileği ile...

Kaynaklar

- Bergson, H. (2015). *Gülme: Komiğin Anlamı Üzerine Deneme*. İstanbul: Ayrıntı.
- Carson, A. (2015). *Sesin Cinsiyeti*. İstanbul: Nod Yayınları.
- Ehrick, C. (2015). Vocal Gender and the Gendered Soundscape: At the Intersection of Gender Studies and Sound Studies. <https://soundstudiesblog.com/2015/02/02/vocal-gender-and-the-gendered-soundscape-at-the-intersection-of-gender-studies-and-sound-studies/>.